

۲۲ چهار مضرب برای سنتور

از استادان آقا حسینقلی، درویش خان، مرتضی نی‌داوود
غلامحسین بیگجه‌خانی، لطف‌الله مجد و جلیل شهناز

تنظیم برای سنتور و اجرا
مهرنوش ذوالفقاری

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، طبقه‌ی همکف

کدپستی ۱۶۱۱۹۷۵۵۱۶

تلفن: ۷۷۵۰۲۴۰۰ فکس: ۷۷۵۰۶۵۵۳

www.mahoor.com

info@mahoor.com

۲۲ چهارمضرب برای سنتور

از استادان

آقا حسینقلی، درویش‌خان، مرتضی‌نی‌داوود،

غلامحسین بیگجه‌خانی، لطف‌الله مجد و جلیل شهناز

تنظیم برای سنتور و اجرا

مهرنوش ذوالفقاری

مهدی فراهانی	تصویرسازی جلد
پویا دارابی	صفحه‌آرایی
مهرنوش ذوالفقاری	نت‌نویسی کامپیوتری
سروش صدر	ویرایش فنی نت‌نویسی
بهنام معصومی	نوازنده‌ی تمبک
امیر مردانه، فرزاد فضلی،	صدابرداران
ارژنگ سیفی‌زاده	
سازآواز، درنگ، الف	استودیو
۱۳۹۸-۱۳۹۹	تاریخ ضبط
ارژنگ سیفی‌زاده	میکس و تهیه‌ی نسخه‌ی نهایی
۱۴۰۰	چاپ اول
۱۰۰۰	تعداد
باران	لیتوگرافی
معرفت	چاپ و صحافی

© حق چاپ محفوظ است.

شابم: ۶-۷۸-۸۰۲۶۲۸-۸۰۷۹-۹۷۹ ISMN: 979-0-802628-78-6

فهرست

۷		مقدمه
۸		پیش گفتار
۹		درباره‌ی اجرا و ضبط قطعات
۱۰		کوک سنتور
۱۳		آقا حسینقلی
۱۳	00:32	۱. چهارمضرب شور
۱۴	00:30	۲. چهارمضرب اصفهان
۱۵	00:29	۳. چهارمضرب چهارگاه
۱۶	00:35	۴. چهارمضرب حصار چهارگاه
۱۷		درویش خان
۱۷	00:43	۵. چهارمضرب بیات ترک
۱۹	00:36	۶. چهارمضرب حجاز ۱
۲۰	00:27	۷. چهارمضرب حجاز ۲
۲۱	00:38	۸. چهارمضرب اصفهان
۲۲		مرتضی نی‌داوود
۲۲	00:52	۹. چهارمضرب دشتی
۲۴	00:48	۱۰. چهارمضرب ابوعطا
۲۵	00:43	۱۱. چهارمضرب افشاری
۲۶	00:50	۱۲. چهارمضرب اصفهان

۲۲ چهارمضرب برای سنتور ۶

۲۸		غلامحسین بیگجه خانی
۲۸	00:57	۱۳. چهارمضرب همایون
۲۹	01:12	۱۴. چهارمضرب بیات راجه
۳۱	01:14	۱۵. چهارمضرب اصفهان
۳۳		لطف الله مجد
۳۳	02:01	۱۶. چهارمضرب ابوعطا
۳۶		جلیل شهناز
۳۶	03:54	۱۷. چهارمضرب دشتی ۱
۴۱	02:12	۱۸. چهارمضرب دشتی ۲
۴۴	02:41	۱۹. چهارمضرب ابوعطا
۴۸	03:00	۲۰. چهارمضرب حجاز ۱
۵۲	01:28	۲۱. چهارمضرب حجاز ۲
۵۴	05:23	۲۲. چهارمضرب سه گاه
۶۲		مراجع

مقدمه

یکی از ارزشمندترین کارهای استاد فرامرز پایور تنظیم قطعاتی از گنجینه‌ی موسیقی دستگاهی برای ساز سنتور است که نوازندگان سازهای دیگر (غیر سنتور) تصنیف کرده‌اند. باین‌کار، نوازندگان سنتور هم با گونه‌های موزون (متریک) موسیقی ایرانی بیشتر آشنا می‌شوند و هم ادبیات ساختاری و اصول نغمه‌سازی برآمده از فنون نوازندگی سایر سازهای کشتی و مضرابی را می‌آموزند.

کتاب حاضر نیز حاصل ممارست و تکاپوی سرکار خانم مهرنوش ذوالفقاری برای برگردان گزیده‌ای از چهارمضراب‌های شاخص ساز تار، در دوره‌ای تقریباً هفتادساله (از اواخر قاجار تا پهلوی دوم)، برای ساز سنتور است. پیش از این، دوست هنرمندم، جناب آقای علی کاظمی، با دقت نظر و وسواسی مثال‌زدنی، در کتاب ۶۰ چهارمضراب برای تار (۱۳۹۵)، مجموعه‌ای کم‌نظیر از این نواخته‌ها را آوانگاری و اجرای مجدد کرده و در مقدمه به وجه تسمیه و نظم ساختاری چهارمضراب و نیز ویژگی‌های این گونه‌ی متریک از دوره‌ی قاجار (در آثار آقاحسینقلی و درویش‌خان) تا نواخته‌های نوازندگان متأخر (چون مرتضی نی‌داوود، غلامحسین بیگجه‌خانی، لطف‌الله مجد و جلیل شهناز) به شکل مبسوط پرداخته است که پیشنهاد می‌شود خواننده جهت آشنایی بیشتر به این منبع مراجعه کند.

در اینجا، طی فرآیند بازنویسی آثار برای سنتور، نسخه‌های متعددی از مضراب‌گذاری‌های مختلف را آزمودیم تا در نهایت هم گویاترین و نزدیک‌ترین روایت به نواخته‌های مؤلف اصلی حاصل شود و، با اندک الحاقات تزئینی برای نوازندگان دوره‌ی متوسطه و عالی سنتور، به بیانی درخور نام مصنفان قطعات برسیم و صد البته نهایت دقت صورت گرفته تا این تزیینات الحاقی به جملات، خارج از روند اصلی بیان قطعات نباشد.

با توجه به شیوه و سبک نوازندگی و مضراب‌های رایج در چهارمضراب‌های هر دوره، استفاده از پوزیسیون‌های مختلف سنتور و تقسیم اظهارهای متناوب سکانس‌ها و مُتِیف‌های همسان میان اکتاوهای مجاور در نظر بوده تا از پتانسیل ساز سنتور برای تغییر اکتاو (در قیاس با تار) استفاده‌ی بیشتری شود.

علی بهرامی فرد

۱۴۰۰

پیش گفتار

هدف از گردآوری این مجموعه، ترجمه و برگردان چهارمضرب‌هایی از نوازندگان بنام تار از دوره‌ی قاجار تا پهلوی دوم برای اجرا با سنتور بوده است. چهارمضرب در طول این مدت دستخوش تغییرات زیادی از جمله بسط و گسترش بیشتر (در نتیجه طولانی‌تر شدن آن)، تنوع در ریتم و ملودی و نیز تغییراتی در جمله‌پردازی شده است.

این چهارمضرب‌ها در نگاه نخست اگرچه ساده به نظر می‌رسند، اما بسیار پُر تکنیک‌اند و اجرای دقیق آنها با ساز سنتور نیازمند مهارت و ممارست نوازنده است. با وجود اینکه در تنظیم قطعات از بسیاری از تکنیک‌های خاص سنتور استفاده شده، پیچیدگی در نوع مضرب‌گذاری، جمله‌بندی، آکسان‌گذاری و همچنین تفاوت‌شان با چهارمضرب‌های تألیف‌شده برای سنتور چشمگیر است.

در برگردان قطعات برای سنتور وفاداری به اصل جملات، ساختار و فرم اصلی آنها مدنظر بوده است. بی‌شک کمک‌های علی کاظمی به نگارنده بسیار حائز اهمیت است؛ در مواردی که به علت کیفیت صوتی پایین اجرای اصلی، آوانگاری قطعات دشوار می‌نمود، کتاب ۶۰ چهارمضرب برای تار (کاظمی ۱۳۹۵) مبنا و مرجع قرار گرفته است. در نهایت با مشورت و راهنمایی‌های علی بهرامی‌فرد آنها را بارها بازنگری و بازنویسی کردم تا به بهترین ترجمه برای سنتور برسم. ضمن وقوف به این اصل که الزاماً تمامی تکنیک‌های اجرایی و صدادهی خاص ساز تار قابل ترجمه‌ی کامل برای ساز دیگری از جمله سنتور نیست، از هیچ کوششی برای برگردان دقیق قطعات دریغ نکردم.

آوانگاری این مجموعه مطابق شیوه‌ی آوانگاری استاد پایور انجام شده است که کشش‌های چنگ و کمتر از آن به صورت تک‌مضرب و کشش‌های چنگ نقطه‌دار، سیاه و بیشتر از آن با مضرب ریز به اجرا درمی‌آید. از این رو از درج علائمی مانند ترمولو (T)، که در دیگر آثار دیده می‌شود، پرهیز شده است.

مطابق با همین شیوه‌ی آوانگاری، در مواردی که اجرای ریز برای کشش چنگ موردنظر بوده از علامت تنوتو (–) استفاده شده است. در همه‌ی قطعات ضربی ریزها بدون تک اجرا می‌شوند مگر اینکه آکسان (<) داشته باشند. همچنین در همه‌ی قسمت‌های آوازی ریزها همراه با تک اجرا می‌شوند مگر علامت > یا – داشته باشند.

درباره‌ی اجرا و ضبط قطعات

در بازنوازی این چهارمضراب‌ها، از انواع مختلف مضراب‌های نمودار، کم‌نمد و بی‌نمد استفاده شده است. برای مثال برای اجرای چهارمضراب همایون غلامحسین بیگجه‌خانی از مضراب بی‌نمد و در اجرای چهارمضراب‌های جلیل شهناز و لطف‌الله مجد، از مضراب پرنمد برای نزدیک‌شدن به سونوریت‌های اصلی استفاده شده است. بقیه‌ی قطعات با مضراب کم‌نمد نواخته شده است تا بیشترین شباهت را با اصل قطعات داشته باشد. در این اجراها از ستور سل‌کوک و لاکوک استفاده شده است. شایان ذکر است ضبط این قطعات کاملاً جنبه‌ی آموزشی دارد و از آنجا که این آثار را از بهترین استادان تار شنیده‌ایم، به‌سختی می‌شود همان کیفیت را از ساز دیگر و در دوره‌ای دیگری انتظار داشت. همچنین با هدف نزدیک‌بودن به اجراها حد میانگینی برای تُندای قطعات در نظر گرفته شده است.

برخی از آرایه‌هایی که در اجرای اصلی قطعات از نوازندگان تار می‌شنویم، در سرعت‌های موجود با ساز ستور قابل اجرا نیست یا اجرای آن بسیار دشوار است؛ مانند استاکاتو یا خفه‌کردن، کنده‌کاری، پنجه‌کاری و تکنیک‌های دیگر تار که در ستور به خاطر کوک و محدودبودن نت‌های آلتره امکان اجرای آنها وجود ندارد. در خاتمه از حمایت‌های بی‌دریغ استاد بزرگوار، علی بهرامی‌فرد، که گردآوری، ضبط و آوانگاری این آثار را به من پیشنهاد دادند، سپاسگزاری می‌کنم. همچنین از علی کاظمی برای همراهی و راهنمایی‌ها، فرزاد فضلی، ارژنگ سیفی‌زاده و امیر مردانه برای دقت و تلاش بی‌شائبه در ضبط این آثار، دوست و همکار عزیز، بهنام معصومی، برای همراهی تمبک در برخی از چهارمضراب‌ها و سروش صدر به‌خاطر ویرایش فنی نت‌نویسی سپاسگزارم. همچنین از مدیر محترم مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور جناب آقای محمد موسوی کمال تشکر را دارم که این کتاب را به بهترین نحو منتشر کردند و در اختیار علاقه‌مندان قرار دادند.

مهرنوش ذوالفقاری

۱۴۰۰

چهارمضرباب حجاز ۱

درویش خان

$\text{♩} = 210$

6 16 2

7 2 9

13

18

23

28

ad.lib

۲۰ چهارمضرب برای ستور

چهارمضرب حجاز ۲

درویش خان

♩. = 210

7

5

9

13

17

21

25

ad.lib

یکی از ارزشمندترین کارهای استاد فرامرز پایور تنظیم قطعاتی از گنجینه‌ی موسیقی دستگاهی برای ساز سنتور است که نوازندگان سازهای دیگر (غیر سنتور) تصنیف کرده‌اند. با این کار، نوازندگان سنتور هم با گونه‌های موزون (متریک) موسیقی ایرانی بیشتر آشنا می‌شوند و هم ادبیات ساختاری و اصول نغمه‌سازی برآمده از فنون نوازندگی سایر سازهای کششی و مضرابی را می‌آموزند.

کتاب حاضر گزیده‌ای از چهارمضراب‌های شاخص ساز تار در دوره‌ای تقریباً هفتادساله (از اواخر قاجار تا پهلوی دوم) است که برای سنتور، اصطلاحاً، ترجمه یا برگردان شده است.

مرکز موسیقی پتهوون شیراز

مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور

Mahoor Institute of Culture and Arts
www.mahoor.com info@mahoor.com

9 790802 628786